

In signum vero reuerencie subdiaconus et diaconus pedes et manus pontificis summi osculantur. pedem subdiaconus osculatur post epistolam lectam. et diaconus ante legendum euangelium manum vero subdiaconi osculatur. offerens ampullam cum aqua calicemque cum vino et diaconus offerens patenam cum hostia et thuribulum cum incenso. uterque etiam de manu summi pontificis accipiens eucharistiam ut dicitur in ritu. scilicet illud quod vacare non creditur a misterio quod summus pontifex septem modis accipit osculum videlicet ab os. ad pectus. ad humerum. ad manus ab brachia. ad genua. et ad pedes.

Hic incipit quarta pars missae post pacem osculum sacerdos communicat hoc modo. Nam sicut in niceno concilio legitur eucharistiam confectam per se de altari siue de patena sumit et comedit. Calicem vero cum sanguine non ipse sed diaconus eleuat de altari. et porrigit ei. Unde in canone dicitur inter cetera ita legitur sacerdotibus etiam propter presumptiones non licet de mensa calicem domini tollere nisi eis traditus fuerit a diaconibus. Ideo autem sacerdos corpus christi per se sumit. et non calicem cum sanguine quia sumptio corporis significat corpus nostrorum restorationem. quam christus nullius ministerio perfecit et futura resurrectionem. quam sua virtute absque omni ministro faciet. Sumptio vero sanguinis redemptionem animarum siue peccatorum significat. que fit intercessionibus aliorum. Hoc tamen est iure cautum sit non tamen seruari videmus. Sane sacerdos ipse omnes partes hostie comedit. In quibus usque tamen ecclesijs ipse unam partem sumit et reliquam eucharistie medietatem super patenam in duas partes diuidit quas ministris. scilicet diacono et subdiacono comedendas impendit. insinuans illud quod Lucas commemorat. quod ihesus in emaus accepit panem et fregit super mensam. Et etiam ut aiunt quidam comedit coram duobus discipulis. fumentque reliquias dedit illis. Ipse quoque post modum partem piscis asini et faui mellis manducauit et reliquias discipulis dedit. Et ideo postquam diaconus et subdiaconus communicarunt. clerici et religiosi ad communicandum accedunt ut ipsi partem sancte communionis accipiant. Postmodum communicat populus. quia et christus et comedit non solum cum paucis apostolis verum etiam ascensus in celum comedit cum multitudine discipulorum. Unde et sumptio corporis ascensionem significat saluatoris. Illud autem permittendum non est quod ut in perceptione corporis et sanguinis christi nulla possit fallacia suboriri. sed utraque perceptione veritas euidenter appareat. summus pontifex non statim particulam hostie permittit cadere in calicem. sed eam post trinum crucis signaculum super patenam reponit. et post osculum pacis ab se dem ascendens. ibique consistens vniuersis cornentibus maiorem partem

oblata si. scilicet de patena quam subdiaconus apporta uerat de altari. ipsaque dentibus subdiuidens. unam particulam eius sumit et aliam in calicem mittit et de sanguine cum calamo haurit. Deinde alteram particulam tradit cum osculo diacono. aliamque subdiacono sine osculo quam diaconus ministrans ei ad altare calicem osculatur. et tunc subdiaconus residuum sanguinis cum particula immissa in calice sumit. Romanus itaque pontifex ideo non communicat ubi frangit quoniam ad altare frangit et ad se dem communicat. quia christus in emaus coram duobus discipulis fregit. et in iherusalem coram discipulis duodecim manducauit. In emaus enim fregisse legitur sed non comedisse legitur. In iherusalem vero fregisse non legitur. sed legitur comedisse secundum Innocentium. Ascendens igitur se dem ibi communicat. Siquidem secundum apostolum christus caput est ecclesie. caput autem in corpore sublimius et excellens ob sui perfectionem ceteris membris collocat. Per calicem vero se dem quendam respectum eterna beatitudo seu ipsius fructio designat. quia igitur in ecclesia militante summus pontifex. sicut christi vicarius et caput omnium prelatorum perfectus christum representat. congruum est ut ipse non in altari sed in loco sublimiori communicet. ostendens quod christus etiam in sua humanitate perfectus et corporis participat illa ineffabilia gaudia. utpote in bonis precoribus collocatis. cum vero celebrat pro defunctis. tunc super altare communicat. quia tunc specialiter membrorum christi hinc fideliter beneficium gloriam representat ac membra christi cum ad illam gloriam perueniunt. inferiorem post christum gradum obtinent. sicut membra post caput. In pasche quoque ad altare communicat. tum ob reuerentiam passionis christi. tum quia tunc quasi exequias celebrat ihesu christi. tum etiam solus communicat. quia in christi passione omnibus discipulis fugientibus ipse solus remansit. Alii autem prelati non sic sed super altare communicant quia non ita proprie christus caput ecclesie representat. Ministri autem representant pontifici oblata et calicem. quia discipuli obtulerunt christo partem piscis asini et faui mellis. Pars piscis asini est corpus domini crucifixi qui fuit in ara crucis affatus. Fauus mellis est sanguis christi. super mel et fauum. dulcis faucibus anime diligenter. ambo de manu papae communicant. quia et apostoli de manu christi communicauerunt. Ad notandum vero distinctiorem inter sacros ordines et non sacros. Diaconi qui et superioris ordinis sunt cum recipiunt eucharistiam osculum suscipiunt ab ipso. Acoliti et qui sunt inferiorum ordinum non suscipiunt. Subdiaconus etiam qui character habet quondam inter non sacros ordines. nunc autem inter sacros ordines reputatur in perceptione corporis non suscipit osculum a pontifice. sed in perceptione sanguinis suscipit osculum a diacono ut sic qui non sacri sunt ministri et qui sacri sunt amplius honorentur. quamuis et in hoc mystica possit ratio assignari. Ipse autem

sumit illam eucaristie partem. per quam. prout
 sub titulo. et fractione hostie dictum est. caput
 ecclesie scilicet xpus intelligitur cuius typum eccle-
 sie specialius gerit. quod facti hoc modo. ea namque
 dentibus subdivisa particulam in ore remanen-
 tem sumit. alteram vero inter digitos residetem
 in calicem dimittit. ad notandum quod xpus resur-
 gens qui secundum **Sergium** papam per partem in
 calicem immixtam significatur inferni memor-
 dit et suos inter sumptos in paradysum misit. **Jux-**
ta illud Osee. vlti. c. Ero mors tua. etc. **Alia** ve-
 ro pars ex qua ministri communicant. significat
 membra magis ipsi xpo conformia. et ideo ipsi co-
 municant de illa. ad ostendendum misterium unio-
 nis. **Eucaristia** etiam sacramentum est maxie unio-
 nis. **Partem** vero in calice immixtam que signi-
 ficat membra propter xpi passionibus subiecta.
 dñs ipse non recipit. **Primo** quod ipse magis quam alij re-
 preseret in officio missae xpm. cui mors illa vltra
 non dominabitur. **Secundo** quod ipse illorum typum gerit
 in ecclesia. qui propter eximiam sanctitatem a vita
 actiua semoti per contemplatiuam iam xpo sociatur.
Sed ministri illam sumunt. quod typum actiue co-
 muniter representant. et precipue subdiaconus eam su-
 mit. pro eo quod ipse vltimo communicat. et vltimi est
 reliquias sumere et calicem purificare. **Unde** et do-
 minus reliquias dedit discipulis ut premissum est.
Potest etiam mystice dici quod pars immixta signi-
 ficat partes corporis mystici que iam regnat cum
 xpo. **Cum** ergo dominus papa expresse represen-
 tat xpm. qui realiter et sacramentaliter incorporatus
 est parti ipsius mystici corporis. ideo ipse non reci-
 pit illam nec etiam diaconus qui legem euangelicam
 quam pronunciat representat que est lex amoris.
Propter amorem enim caritatis quilibet incorpatus
 xpo capiti et omnibus partibus corporis eius mystici-
 ci. **Subdiaconus** vero representat veterem legem. quam
 sepe pronunciat que fuit lex timoris. sed timor
 non est in caritate primo eum foras mittit. et ideo
 ipse particulam in sanguine missam sacramentali-
 ter. siue in signum recipit. quia immixtio ipsius
 partis cum sanguine dictam incorporationem fi-
 gurat quam non faciebat lex illa licet eam figu-
 raret. **Hoc** autem breuiter notandum est quod sacer-
 dos ante perceptionem corporis et sanguinis xpi
 debet dicere orationes a sanctis patribus institu-
 tas. deinde meditari debet in incarnatione. i. passi-
 one. in virtute huius sacramenti dicens. **Panem**
 celestem accipias. etc. sed cum statim post verba
 ipsa subiungat. **Domine** non sum dignus etc. vi-
 detur contrarius sibiipso. sed absit hoc. sed dicens
 panem etc. se ipsum incitat ad deuotionem redu-
 cens ad memoriam. quid est quod sumere debet
 quia panem qui de celo descendit et qualiter sumere
 debet. quod nomen domini inuocando ut sic cum ma-
 iori sumat reuerentia et timore. **Dicens** vero
 sequenter. **Domine** non sum dignus etc. ex humili-
 tate suam proficit indignitatem. ac excitatio ad
 deuotionem. et professio humilitatis contraria non
 sunt. **Legitimum** itaque communicandi tempus

est ante vltimam orationem que dicitur ab com-
 plendum. quia ibi maxime petitio pro eis est qui
 communicant. **Deinde** corpus et sanguinem domini
 sumpturus. se cum illis ante faciem cruce signat
Sicut enim prius cruces faciendo actiue. tanquam
 minister illa sanctificauit. sic se eis nunc cruce si-
 gnando passiuè petit sanctificari. dicto itaque. cor-
 pus domini custodiat etc. sumat eucaristiam. **De-**
inde iunctis manibus inclinans sanguini dicit.
Quid retribuam etc. **Et** dicens. **Calicem** domini
 accipiam. et non prius accipit et eleuat calicem de
 altari. **Postea** vero dicens. **Laudans** inuocato
 dominum. se signat cum illo. quo vult su expleto
 sanguinem sumit. **Sane** quia circa maiora cau-
 sus est agendum. sacerdos sanguinem sumens pro-
 pter maiorem securitatem et reuerentiam calicem
 cum vtraque manu tenere debet. sed in sumptione
 perfusionis sufficit altera tantum duobus digi-
 tis alterius abiunctis. quasi per hoc innuens iam
 sanguinem ibi non esse. **Sed** et sanguinem sumen-
 do. ter haurit trinitatem designans. perfusione
 vero sumendo bis. ut per hoc hoc caritas que in-
 ter duo consistit significetur. seu etiam quociens
 nouerit expedire. **Rursus** qui eadem die debet in-
 terum celebrare non sumat vinum perfusionis.
 ut dictum est in proximo huius partis. **Sed**
 cum in canone dicatur. **Simili** modo postquam ce-
 natum est accipiens et hunc preclarum calicem. etc.
Videtur ex hoc quod sacerdos statim hostia conse-
 crata illam debet sumere. priusquam ad calicis co-
 secrationem procedat. quia omnis christi actio no-
 stra debet esse instructio. **Sed** ad hoc dicendum
 est quod ecclesia instituit illam post vtramque conse-
 crationem sumi. ad ostendendum quod sola hostiam
 recipiens non plenum sacramentaliter recipit sa-
 cramentum. **Et** si enim in hostia consecrata xpi san-
 guis sit. non tamen est ibi sacramentaliter eo quod
 panis corpus. non sanguinem. et vinum sangui-
 nem significat et non corpus. **Quia** ergo sub al-
 tera tantum specie non est completum sacramen-
 tum. quo ad sacramentum vel signum. debet hoc
 sacramentum compleri priusquam presbiter eo
 utatur. **Verumtamen** cum vnum sine reliquo. nec
 sit nec vnum fuerit. nisi in solo tribuo ante pascha
 in quo xpi corpus mortuum fuit. in quo tribuo
 siquis de apostolis consecrasset sanguis ibi non
 esset. si vinum caro ibi non esset. quia ut premissum est
 nec panis sanguinem. nec vinum significat car-
 nem. sed hoc nunc christi sanguine inera venas
 existente. vnum sine reliquo. propter unionem seu
 mixtionem huius recipi non potest. quod tamen
 non est ratione sacramenti vel signi. quod idem
 est. **Post** sumptum sacrificium non est spuentum
 prout dictum est sub septima particula canonis
 super verbo. **Moui** et eterni. **Sed** nec eucaristia si-
 cut alius cibus est masticanda. sed discrete. mo-
 derate. ac leuiter. anterioribus dentibus tenenda.
 et lingua mollificanda ne qua eius particula ben-
 efitibus adhaereat. quam forte postmodum emitti
 ferendo contingat. **Post** communicationem

illico calix de altari offertur. circa quod notandum est quod corpus domini remanet super altare usque dum tria capitula compleantur scilicet prologus dominice orationis et ipsa oratio. Libera nos quesumus quia et dominus tribus diebus in sepulcro quieuit. Postea vero coniunctio domini corporis cum vino simul. quia pace annuntiata auferretur corpus dominicum de altari. quoniam in tertia die anima eius que descendit ad inferna ut liberaret iustos et membra uiuificaeret rediit ad corpus nec amplius inuentum est corpus dominicum in sepulcro. Quia ergo Christus totus homo resurrexit simul ideo ad hoc notandum illico simul cum oblatione corpus domini de altari auferretur. et inde calix et corporale de altari totaliter eleuantur. prout dictum est sub titulo de pallis corporalibus. Postremo notandum est quod quisque communicare debet corpore a carnalibus et carnalibus ieiunio. Cum enim anime spirituales sine et immortales spiritualia primitus alimenta vite eterne fumere debent.

Post sumptum eucaristie sacrificium sacerdos digitos abluat et perfundit ne quibus forte incaute remaneat seu adherat ex contactu diuini sacramenti. non quod quicquam immundum ex ipso contactu contraxerit. sed ut precius suam commemoret indignitatem qui se iudicat tantis sacramentis celebrandis indignum. Juxta illud quod dominus ait. Cum omnia tentaverit et dicite serui inuicem sumus sicut et sacerdos legalis immundus erat usque ad vesperam post immolationem vitule rufe. Unde omnia vestimenta sua lauabat indignum quidem existeret. ut manus que corpus in corruptibile contracta runt corpore corruptibile contingant. vel ab res communes tangendas accedant. donec studiose lauentur. Et propter hoc etiam quidem missa finita exiit sacris vestibus iterum manus lauant. Perfusionis autem aqua debet in locum mundum honeste diffundi ut altitudo sacramenti reuerenter honoretur. Tria ergo sacerdotis ablutio que fit in principio. in medio. et in fine. designat mutationem cogitationis. locutionis. et actionis. vel purgationem peccati originalis. venialis. et criminalis. siue quod agitur per ignorantiam et negligentiam et indolentiam. ad quorum mundationem offertur sacrificium salutare. Nec tamen a blutio refertur potest ad ablutionem baptismi. cuius formam Christus post resurrectionem instituit. dicens. Euntes docete omnes gentes. baptizantes eas in nomine patris et filii et spiritus sancti. qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit. Sane sacerdos digitos perfundit et perfusionem sumit in dextero cornu altaris vel saltem reuolutus ab illud. Primo propter rationem tactam sub titulo de manu ablutione. Secundo quia ipsum cornu iudaicum populum. ex quo naturam humanam Christus assumpsit significat. Sicut autem ab illis naturam accepit. sic et ab eis illius nature purgationem ab omnibus defectibus quos assumpsit habuit.

quoniam ab eis occisus fuit. ab quam mortem consecuta est resurrectio. in qua omnes dei filii dimisit. et eis oppositas virtutes accepit. Ad hoc igitur representandum in dextero cornu altaris vel saltem reuolutus ab illud perfundit et perfusionem sumit. Tercio quia ut aiunt quidam hoc perfusio designat ablutionem manuum quam Christus fecit a perditione sanguinis iusti super iudeos per dextero cornu altaris significatos.

Antiphona. que post communionem a pluribus nuncupatur. ideo sic appellata est. quoniam post communicationem seu in signum quod communicatio expleta est dicitur. In primis uanquam ecclesia omnes fideles qualiter die corporis et sanguinis Christi communicabant. prout dictum est sub titulo de communicatione sacerdotis. et statim post communionem carnis iste fiebat. ut per pulvis ostenderetur gratias et laudes agere de christi corpore et sanguine susceptis. Verum propter circumstantias nos peccatum sequitur tempore statutum est. ut ter in anno communionem. et sacerdos quotidie pro omnibus sacramentaliter sumat prout sub titulo de pacis osculo dictum est. Quis autem spiritualiter introduxerit usum cantandi hanc antiphonam ignoratur. Nec autem antiphona apostolorum gaudium de christi resurrectione significat. Juxta illud. Gaudium fuit discipuli viso domino. et pro gaudio mirabantur. Quod vero recipiat dominum in quibusdam ecclesiis cantatur in sinuat quod discipuli resurrectionis gaudium sibi inuicem nunciant. Unde duo discipuli cum inuenissent congregatos undecim. et eos qui cum ipsis erant dicentes. quia surrexit dominus. vere. et apparuit simon. narrabant que gesta erant in via. et quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Cantatur etiam ab omnibus ut notetur communitas gaudium. et quod omnibus discipulis dominus apparuit. Est ergo communicatio gratiarum actio. Juxta illud. Et bene pauperes et saturabuntur. et laudabunt dominum. Propter tamen nouissima oratio de qua infra dicitur. post communionem dici potest.

Peracto communionis ministerio pontifex seu sacerdos osculatur altare inruens se credere firmiter. et consentire hijs que circa sacrificium acta sunt et conuersus populum salutem. et deinde redit ad dextero cornu altaris significans quod in fine mundi post antichristi mortem christi predicatio siue christus rediturus est ad iudeos quos iam reprobaui. Tunc enim conuertentur et reliquie israel salui fient. Et eleuatis manibus ultimam orationem que propter post communionem vocatur exequitur in qua rogat et gratias agit de sacramenti perceptione dicens collectas pro numero secretarum. Orat enim pro hijs qui ad hanc communionem eucaristie accesserunt. Nec autem oratio significat orationem capitis nostri ihesu christi qui pro nobis interpellat quotidie apud patrem. Significat etiam

q̄ apostoli post ascensionem domini in oratione p̄
 feuerauerunt. finis vero illius orationis ubi di-
 citur. Per dominum nostrum ihesum x̄p̄m t̄c̄. si-
 gnificat. q̄ aduocatum habemus in celo apud
 patrem. Illud autem considerandum est q̄ sacer-
 dos dicitur post communionem premitit. Do-
 minus vobiscum. et oramus stans ante medium
 altaris. Deinde transiens ad dextrum cornu al-
 taris ibi pronunciat orationem qua finita redi-
 ens ante altaris medium ibi dicit. Per dominum
 prout tactum fuit sub ti. de salutatio. Circa q̄
 notandum est. q̄ dextrum cornu altaris signifi-
 cat populum iudaicum. sinistrum vero gentile.
 Predicatio x̄pi et euangelium eius incepit a iu-
 deis et transiit ad gentiles. et iterum redire de-
 bet ad iudeos. ad quod significandum sacerdos
 a dextro cornu altaris transiit ad sinistrum et e-
 conuerso. Merito ergo post communionem. que est q̄si
 finis misse dicitur dextro cornu altaris. Quia ve-
 ro altaris medium representat fidem x̄pi et ipsum
 deum in quem vterq; populus vnitur. reducitur
 et finitur. ideo per dominum nostrum. t̄c̄. quod
 est quasi finis post communionis ubi dicitur. Ite eti-
 am est qui vtrūq; populum ad se petendum in-
 ducit et illuminat. et ideo Dominus vobiscum ibi
 dem dicitur. Per ipsum etiā quicquid boni in ora-
 tione petimus impetramus. et ideo ibidem pronun-
 ciatur. oramus. De hoc dicitur est sub titulo. de
 mutatione sacerdotis. Et nota q̄ in sabbato qua-
 tuor temporū mensis septembris. dicitur post com-
 munionem illa. Proficiant in nobis quesumus domi-
 ne tuā sacramenta quod continent. ut que nūc in
 specie gerimus. rerum veritate capiamus. Cuius
 vltimam partem Grego. exponens ita dicit. Po-
 stulat quippe sacerdos ut corpus x̄pi q̄ sub spe-
 cie panis et vini nunc geritur manifesta visione.
 sicuti reuera est quando capiat. q̄muis nō im-
 probabiliter quidam exponunt hoc loco carnis.
 et sanguinis veritatem ipsam eorundem efficien-
 tiam id est peccatorum remissionem. De hac etiā
 oratione dicitur est sub. vij. particula cano nis
 super verbo misterium fidei. Sane oratione finita
 iterum populum salutatur dicens. Dominus vobi-
 scum. Circa quod notandum est. q̄ cristus post
 resurrectionem bis legitur discipulos salutasse.
 dicens. Pax vobis. in signum duplicis pacis. vi-
 delicet pectoris et eternitatis. que scdm̄ propheta-
 tam est pax super pacem. et qua dominus inquit
 apostolis. Pacem relinquo vobis. pacem meam
 do vobis. Hanc duplicem pacem per duplex oscu-
 lum sacerdos insinuat. cum vicz prius osculatur
 ministrum et posteriore osculatur altare. P̄tia er-
 go salutatio que fit ante orationem significat be-
 nedictionem illam quam x̄ps ascensurus in celū
 legitur debisse discipulis suis. Nam vt Lucas cō-
 memorat. Ebuxit eos foras in bethaniam. et ele-
 uatis manibus benedixit eos. et cum benedixisset
 recessit ab eis et ferebatur in celum. Unde p̄ sa-
 lutationem nouissimam quam sacerdos oratione
 expleta facit ad populum que significat vitam

eterna in diaconus alta voce pronunciat. Ite mis-
 sa est. representans quod dictum est ab aposto-
 los. Sic est ihesus qui assumptus est a vobis in
 celum. Notandum est autem q̄ missa tribus mo-
 dis finitur. Primo per ite missa est. et hoc in solē-
 nitatibus quociens cantatur. Te deum lauda-
 mus et gloria in excelsis deo. prout dicitur in p̄-
 t̄mio septime partis. quasi dicat. Redite ad pro-
 pria. quia missa seu oblata est deo hostia saluta-
 ris pro genere humano. prout tactum est in p̄-
 t̄mio septime partis. Vel annunciat populo q̄
 misse seu preces sunt finite. quoniam statutum
 est in concilio aureolani. q̄ nullus exire debet de
 ecclesia donec annunciatum sit per ministrū. Vel
 est sensus. Ite missa est. id est. ite post x̄p̄m et se-
 quimini ipsum. Non est em̄ in hoc mundo standū
 sed ad patriam per bona opera festinandum. q̄
 leuiter facere possumus. quia missa est ad deum
 patrem placandum hostia. per quam fracta sūt
 tartara et reueratus paradisi introitus. Dicens
 autem Ite missa est. dirigit vultum ad populum
 quia ad eos quos presentes licenciamus sermo-
 nem dirigimus. et eis ad quos sermonem dirigi-
 mus faciē representare solemus. sicut fit quādo
 dicitur. Dominus vobiscum. vel Orate fratres. p̄-
 ut dicitur est sub titu. de inclinatione sacerdotis.
 Sed dicens. Benedicamus domino. Vel requie-
 scāt in pace. vel oramus. non stat versus ad po-
 pulum. quia illum distincte non alloquitur. sed
 dirigit faciem ad orientem vel mentem ad deum.
 Dicitur autem Ite missa est. clerus et populū gra-
 tulando respondent. Deo gracias. imitantes apo-
 stolos qui adorantes ingressi sunt in iherusalem
 eum gaudio magno et erant in templo laudan-
 tes et benedicentes deum. Est em̄. prout quidam
 asserunt. Deo gracias interiectio gratulatiua.
 vel congratulatiua. et hoc sumptum est de exo-
 do. non scdm̄ verbā sed scdm̄ sensum. qm̄ populū
 israel permissu pharaonis licenciantem tyro de
 babilonica captiuitate ad iherusalem reuerfus.
 gracias egit deo. Sed et apostoli post ascensionē
 domini regressi sunt in iherusalem. benedictē es
 dominum. sic et nos vltima benedictione accepta
 ad celestem patriam ibimus. ubi semper in gra-
 ciarum erimus actōne. Apostoli q̄ predicantes.
 dicebant. Gracias agite. sine intermissione orate.
 Potest etiā dici q̄ sacerdos incipiens. Gloria in
 excelsis deo. significat angelum annunciantem
 pastoribus ineffabile gaudium de x̄pi natiuitate.
 Ite missa est designat accessum pastorum. ad
 locum natiuitatis x̄pi. prout dicitur in p̄t̄mio
 septime partis. Chorus respondens. Deo graci-
 as. representat q̄ sicut Lucas refert. ipi pasto-
 res reuerfi sunt glorificantes deum in omnibz.
 que viderant et audierant. Secundo modo mis-
 sa terminatur per Benedicamus domino videlicet
 in profestis diebus. et generaliter. quando pre-
 missa cantica leticie non dicuntur. per quod po-
 pulus ad graciarum inuicatur actiones. qz post
 omnia debemus deo humiliari. et est sumptum

de apostolo. vel de psalmista. vel de ymno trium puerorum. vbi dicitur. Benedicamus patrem et filium. et respōdetur deo gratias. quod ad gaudium apostolorum. de quo premissum est referē. De hoc dicitur prope finem in prohemio quinzte partis. Et populus. deo gratias agendo ad p̄p̄tia rediens significat discipulos cum gratiarum actione post passionem domini in iherusalem reuertentes. Circa hoc etiam dicendum est. q̄ in primitiua ecclesia. cum ministri ecclesie missam sine populo celebrabant. claudebatur missa p̄ benedicamus. quando vero populus erat presens. quia alias nesciebat ille. quādo missa finita esset dicebant. *Ite missa est.* Quia ergo in profectis diebus ministri vt plurimum. quasi soli sine populo missas dicunt. *Ite* iuxta morem antiquū in illis diebus dicunt *Benedicamus.* In solennitatibus vero. quia tunc populus cōuenit dicūt. *Ite missa est.* Prima tamen missa in tali natali domini in quibusdam locis clauditur per benedicamus domino. eo q̄ saluatoris natiuitas de qua in illa agitur. paucis ab angelo nunciata est scilicet pastoribus. qui ministros ecclesie figurāt. et preterea sepe quasi soli ministri in illa presentes sunt. *Alia* tamen ratio scribitur in septima p̄te sub titulo de aduentu. In diebus quoq̄ ieiuniorum clauditur missa per benedicamus. ad notandum. q̄ si domino semper benedicendum sit. multo fortius hoc tempore id facere debemus. Significat autem benedicamus item quod benedictio. de qua iam sub titulo. de benedictione dicitur. *Tercō* finitur missa per requiescant in pace. scilicet missa pro defunctis. et tūc respōdetur. *Amen* id est fiat. Optatur enim eis requies. *Rursum* finis misse finem mundi significat. *Ite missa est.* Vel benedicamus libertatem que dabitur iustis in patria vbi semper deum benedicent.

Dicto ite missa est. sacerdos qui assistit episcopo a d̄ altari. in quibusdam ecclesijs mensam altaris. ad armum dexterū pontificis osculatur. ostendens hunc illum esse pontificem cui. scđz legis figurā dexter armus separatiōnis debebatur de hostijs sacrularibus et pacificis. Sane per humerum exprimitur principatus scđm illud propheticum. *Factus est principatus super humerum eius.* Principatum vero saluatoris vere exprēssit vox angelica. prophetica. et legalis. Angelus enim dixit ad virginem. *Dabit ei dominus sedem dauid patris eius. et regnabit in domo iacob in eternum. et regni eius non erit finis.* Propheta dicit *Sedes tua in seculum seculi. virga directionis et virga regni tui. propterea vnxit te deus deus tuus oleo leticie pre cōsortibus tuis.* Moyses inquit in lege. *Letamini simul cum eo celi et adorant eum omnes angeli domini dei.* Ad quod de signādam in ecclesia romana tres humerū pontificis in signum reuerencie osculantur. videlicet

primicerius in principio. diaconus in medio. et sacerdos in fine.

Altari seu humero osculatis. Episcopus vel sacerdos populum benedicit. Rite quidem post communionem benedicitur. Quoniam sicut legitur *Luce* v̄t̄mo. Postquam xp̄us in cruce orauit et coram discipulis manducauit. et reliquias eis dedit. eluatis manibus eos benedixit. Vnde statuit cōcilium aurelianensē. vt populus ante benedictionem episcopi vel vbi ipse absit sacerdotis de ecclesia non discedat. *Hec* autem vltima benedictio sup̄ populum missionem spiritus sancti significat. quem dominus ascēdens in celum de celo misit in apostolos. iuxta quod ipse promiserat eis. *Accipietis* inquit virtutem superuenientis in vos spiritus sancti. vt iam dictum est sub titulo de oratione nouissima. Vnde hęc benedictio per verbū oris et signum crucis exprimitur quoniam illa missio per sonum aeris et linguam ignis innotuit. iuxta illud. factus est repente de celo sonus tanq̄ abuenientis spiritus vehementis. et apparuerūt illis disperdite lingue tanq̄m ignis. et cetera. Et licet sp̄s sanctus specialiter missus fuit in apostolos. quia tamen indiuisa sunt opera trinitatis missionem illam. tota fuit trinitas operata. *Tercō* benedictionem istam facit episcopus in nomine trinitatis auctoritate psalmiste dicentis. *Benedicat nos deus deus noster et benedicat nos deus.* *Secundo* hęc vltima benedictio significat illam vltimam benedictionem. *Venite* benedicti patris mei. et cetera. *Tercō* illam quam xp̄us ascensurus in celum discipulis dedit. Vnde ea facta sacerdos se ad orientem vertit quasi se xp̄o ascendenti commendans. *Ceterum* benedictionis formam legis exprēssit auctoritas. dicente domino per moysen. *Inuocabis* nomē meum super filios israel et ego dominus benedicam. *Et iterum* propheta *Effundam* super vos spiritum gratie et precum. *Item* aaron postquam sacrificauerat extendēs manum contra populum benedixit illi. *Leuitici* nono. *Item* moyses et aaron expletis hostijs et holocaustis. intrauerunt tabernaculum testimonij. et postea exeuntes benedixerunt populo. *Leuitici* v̄ndecimo. i fine. *Quisimodi* ergo finales benedictiones a veteri testamento sumuntur. quoniam et iacob in fine vite sue filijs benedixit. et moyses populo ante mortem. sicut et christus discipulis ante ascensionem. vt predictum est. *Et* in hoc est q̄ cum separamur comitiuam et protectuaz querimus benedictionem. Sumuntur etiam ab eo. q̄ dominus precepit dari benedictiones in monte garizani super legis obseruatores. *Sicut* econuerso malebitiones in ebal. super transgressores. a quibus excommunicationes originem habuerunt. *Regulariter* autem maior minor benedicit. Vnde *Abraham* a melchisedech benedicitur et non econuerso. *Nullus* ergo sacerdos maiore suo non inuēte benedictionem

bare nratuſ. **I**mmo epiſcopo miſſam aũſente ſacerdoſ celebrans in cunctis illius licenciaz et benedictionem expoſcit. **S**acerdoſ tamen miſſam celebrans poteſt benedicere etiam epiſcopo preſente et permittente. ac benedicere nolente aliter non. prout in premiſſo concilio aurelianenſi cauetur. **M**am ſedm Hieronimum. preſbiter populũ benedicere poteſt. qui chriſtum non metuit coſecrare. **I**llud autem quod in carthagineſi concilio legitur. qd preſbitero benedictionem ſuper plebẽ fundere non licet de ſolenni benedictione ſoli epiſcopo competenti. que fit per hæc verba. **S**it nomen domini benedictum. r̄c. eſt intelligendum. **R**urſus benedictio epiſcopalis fit per modũ manus impoſitionis. **V**nde et epiſcopus ipſam dicẽs tenet manum more aaron ſuper populum eleuatam et exemplo chriſti qui. vt premiſſum eſt. coram diſcipulis manducauit in celum aſcendurus eleuatis manibus eiſ benedixit. **Q**uia ergo ſoli epiſcopi manus imponunt. quia ſicut legitur in actibus apoſtolorum. **S**oli apoſtoli manus imponebant et nullus alius diſcipulus. ideo ſolẽ benedictionem ſolus epiſcopus dat. **S**ane p̄ benedictionem ſolennem que fit per epiſcopũ ante agnus dei iterum benedici ſolenniter in fine miſſe non oportet. **I**n miſſa tamen pro defunctis non benedicitur. prout ſub titulo de fractione hoſtie dictum eſt. **P**laceat tibi. et cetera. quia **L**uca teſtante **A**ctuũ primo. **D**ominus ih̄eſus poſtquam locutus eſt diſcipulis benedicẽs illis. aſſumptus eſt in celũ et ſeſet ad dexteram dei. **I**do ſacerdoſ non ad xp̄um ſolum. quem nubes ſuſcepit ab oculis eorum ſed ad totã trinitatem ſermonem dirigit dicẽs. **P**laceat tibi r̄c. **Q**ua oratione finita oſculat̄ altare oſtendens per hoc ſe premiſſis omnibus deuote toto mentis et cor poris aſſentire affectu. quo facto recedit a conſpectu populi. ingreditur veſtiarium. vel interponitur velum. reſpreſentãſ quod vt premiſſum eſt xp̄um in celum aſcendẽtẽ. nubes ſuſcepit ab oculis intuentium eum. et ſicut legitur **L**uce vl timo. **R**eceſſit ab eis. et ſerebatur in celum. **E**t tẽmẽ ſtatim dicuntur ympni illi. **B**enedicite. et **L**audate. vel in totum vel in partem. quia deo pro omnibus beneficijs gratias agere debem⁹ quem in eternum laudabimus. **V**nde in concilio aſgathenẽſi. ita legitur. **P**oſt conſuſionem matutinarum. vel veſpertinarum miſſarum. id eſt que dicuntur mane. vel circa nonam. poſt ympnos id eſt poſtquam ſacerdoſ dixit. **B**enedicite. et **L**audate. capitula de pſalmis dicantur. ſc̄z. **C**onfiteãtur tibi domine omnia opa tua r̄c. **E**t plebs collecta oratione et oratõnis cauſa ad veſperam ab epiſcopo dimittitur cum benedictione. **P**er hoc autem quod dicit ad veſperam. innuitur. qd loquitur de miſſis que in quadrageſima dicuntur poſt quas ſtatim veſpere decantantur. **E**t ſic innuit quod epiſcopus vel preſbiter. non debz tũc benedicere donec veſpere ſunt cantate. quod tamen in x̄u non eſt. **P**oſtremo licz preter pro

poſitum notandum eſt. quod benedictio in ſe dupliciter inchoatur. **P**rimo quia maior incipiens dicit **B**enedicite. et ceteri reſpondent. **D**ominus quia ſicut debemus domino per graciã actiones benedicere. ad quod maior dicens. **B**enedicite. hortatur. ſic et indigemus benedici a domino ſue gracie infuſione. quam illi optantes poſtulant reſpondendo. **D**ominus. ſupple benedicat. ſue gracie infuſione. **S**ecundo modo maiore incipiente. **B**enedicite. ceteri ſimiliter reſpondent. **B**enedicite. ad oſtendendum. qd ad dei benedictionem debemus mutuo nos hortari. **P**oteſt etiam dici qd in priori modo reuerencia dei conſideratur. **C**ũ eĩ reſpondetur **D**ominus. ſupplendum eſt. benedicat. quia nos digni non ſumus benedicere. **I**n ſecundo vero reuerencia ſuperioris. **C**um eĩ reſpondetur **B**enedicite. ſupplendum eſt. vos pater quia minor maiore preſente benedicere non debet. **D**eĩtẽ maiore verſum inchoante. ceteri coadiuuant ad dicendum. ad notandum qd inferiores coadiutores ſũt prepoſitorũ in onerib⁹ ſupportandis. **I**n nõnulis eccleſijs pueri benedicunt menſas. etiam prelatorum. pro eo qd lectoris officium eſt benedicere panem. **C**onuenienti⁹ tamen fit per prelatos exemplo xp̄i qui in emaus menſam coram duobus diſcipulis benedixit. **P**̄ omnia in quibusdã eccleſijs benedicitur a ſacerdote panis populo diſtribuendus. exemplo xp̄i. qui in deſerto quinqz panes benedixit. **E**t ex eis quinqz milia hominum faciauit. **D**e quo pane ſub titulo. de pacis oſculo dictum eſt. **D**eĩtẽ ſacerdos et alij ad pp̄ia reuertuntur. **S**acerdoſ quĩtẽm ab propria rebiens. eſt xp̄us. qui legatione peracta in gloziam patris aſcendit. **E**t fideles etiam reuertuntur. dum de carceris exilio liberati. in glozie libertatem eripiuntur.

Finit Liber quartus feliciter.